

УДК 343.13

С. С. Герасимчук

здобувач

Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ОПОРОМ ПРЕДСТАВНИКОВІ ВЛАДИ АБО ГРОМАДСЬКОСТІ, ЯКИЙ ВИКОНУЄ ОБОВ'ЯЗКИ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Виявлення факту вчинення будь-якого суспільно-небезпечного діяння зобов'язує правоохоронні органи провести ряд заходів щодо дослідження окремих його обставин для вирішення питання внесення відомостей в ЄРДР. Водночас необхідно розуміти, що головним елементом розслідування будь-якого кримінального правопорушення є типові слідчі ситуації. Тому їх дослідженню завжди приділяється пильна увага – як під час дослідження загальнотеоретичних питань криміналістики, так і під час формування окремих методик розслідування. Проведення по фактах хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, що виконує обов'язки з охорони громадського порядку, теж повинно відповідати зазначеним вимогам. Тобто на початковому етапі важлива роль відводиться для планування розслідування відповідно до типових слідчих ситуацій.

Дослідженню питань типових слідчих ситуацій під час розслідування приділяли свою увагу такі вчені-криміналісти, як Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.І. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, О.Н. Колесніченко, В.П. Колмаков, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, М.В. Салтевський, Р.Л. Степанюк, К.О. Чаплинський, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько та інші. Їх визначення під час розслідування хуліганства досліджували М.С. Бушкевич, Ю.А. Віленський, В.П. Власов, М.М. Єфімов, В.І. Захаревський, Н.О. Кононенко, А.О. Крикунов, М.А. Очеретяний тощо. Але потрібно зазначити, що наше дослідження є комплексним підходом до визначення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування хуліганства досліджуваного виду.

Метою даної статті є дослідження слідчих типових слідчих ситуацій під час розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, що виконує обов'язки з охорони громадського порядку.

Досліджувана наукова категорія має важливе значення для розслідування будь-якого кримінального правопорушення. З огляду на зазначене доречно навести визначення даної наукової категорії. Так, В.Г. Колмацький зазначає, що слідча ситуація – це сукупність умов, в яких здійснюється розслідування та визначається його стан на

даний момент. Вона є тактичним засобом організації роботи слідчого під час розслідування злочину та акцентує увагу на дослідженні питання аналізу (вивчення змісту зумовлюючих її чинників з метою прийняття тактичного рішення та вибору варіанта методики розслідування, що забезпечує швидке і повне розслідування злочину) та оцінки слідчої ситуації [6, с. 337–346]. С.С. Чернявський у типовій слідчій ситуації визнає інформаційну модель із найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів певної категорії [13, с. 405].

А вже В.П. Бахін характеризує її як об'єктивну реальність, фактична обстановка та результат її пізнання, а відомості про неї – відображення цієї обстановки, які використовуються для її розуміння та впливають на неї з метою розкриття злочину [7, с. 452]. Як бачимо, науковець насамперед визначає ситуацію як обстановку певного моменту реальності.

У свою чергу В.К. Гавло виокремив такі основні положення типової слідчої ситуації, що необхідно враховувати під час її практичного застосування для висунення версій й орієнтування в обстановці розслідування:

- типова слідча ситуація – це наукове поняття відносно прояву загальних меж ходу і стану розслідування до визначеного його моменту;
- вона є найбільш вірогідною, зразковою для заданих умов обстановкою розслідування;
- в основі типової слідчої ситуації знаходяться інформаційні дані, зорієнтовані на загальні межі криміналістичної характеристики окремих видів (груп) злочинів і умови їх розслідування;
- типова ситуація має «свій» закономірний набір ознак (про хід і стан розслідування), система яких індивідуалізує її, робить стійкою, фіксованою на даний момент розслідування, що дозволяє групувати ситуації за різними, раніше названими, положеннями [2, с. 243–244].

Провівши аналіз розвитку визначення цих понять, М.С. Качковський зробив такі висновки: типізація слідчих ситуацій можлива за умови виділення інформації про окремі, найбільш значущі елементи і такі компоненти, що часто зустрічаються, які науковець поділяє на дві групи.

До першої належать відомості про окремі обставини злочинної діяльності (особу, котра вчинила злочин, спосіб, сліди злочину, предмет посягання і розмір заподіяної злочином шкоди, зв'язки з іншими злочинами). Другу групу становить сукупність інформації про найбільш значущі обставини розслідування (стан доказової бази, можливості слідства, лінію поведінки підозрюваних та інших учасників розслідування, сторонніх осіб, котрі намагаються втручатися в процес розслідування тощо). Типові слідчі ситуації, на нашу думку, несуть основне інформаційне й організаційно-методичне навантаження в побудові методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з умисним введенням на ринок України небезпечної продукції, а самі типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування взаємопов'язані [9]. Тобто розглядається лише початковий етап розслідування, що, на наше переконання, не є правильним. Адже на подальшому етапі розслідування можлива наявність типових даних, необхідних для визначення алгоритму розслідування. Аналіз і оцінка слідчої ситуації мають істотне значення, тому що дозволяють:

- зорієнтуватися у всьому різноманітті фактів і явищ, які відносяться до особи злочинця на даний момент розслідування;
- усвідомити наукові знання (рекомендації криміналістики) щодо типових матеріальних джерел (слідів), в яких відбувається подія злочину;
- опанувати методики та практики пошуку таких джерел, отримати від них належну інформацію, зробити її фіксацію та подальше збереження;
- виконувати практичну роботу з цими джерелами інформації;
- зіставляти отриману інформацію з даними оперативних і криміналістичних обліків;
- висунути відповідні версії про місцезнаходження і сліди, що містять інформацію про властивості особи злочинця;
- визначити найбільш доцільні тактичні прийоми, рекомендації, комбінації зі збирання слідів і встановлення злочинця;
- вибрати найбільш ефективні техніко-криміналістичні засоби і методи для цих цілей;
- вибрати найбільш ефективні форми використання спеціальних знань і взаємодії з органами дізнання з метою одержання криміналістично значущої інформації про особу злочинця;
- вивести з версій слідства;
- спланувати початковий етап розслідування.

Інші автори зазначають, що початкова слідча ситуація може розглядатися у двох аспектах: теоретичному (як типова стосовно конкретного виду злочину і навіть ширше – як наукова, абстрактна категорія) і практичному (як конкретна життєва ситуація в кримінальній справі, що знаходиться в провадженні слідчого, характеризує початко-

вий етап розслідування і включає передусім інформацію про результати попередніх перевірок, невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів), а її основними елементами є: першочергова інформація, отримана в ході перевірки заяв, повідомлень і відразу після порушення кримінальної справи, про подію, що містить ознаки злочину, і про осіб, причетних до цієї події; об'єктивні умови, що характеризують отримання цієї інформації (місце, час, кліматичні умови, використання науково-технічних засобів тощо); сили та засоби, що має у своєму розпорядженні слідчий для подальшої роботи щодо використання початкової інформації в цих умовах; позиція підозрюваного, потерпілого, свідків, а також результати їх протидії встановленню істини на початковому етапі розслідування та потенційна можливість протидії; інші фактори, що перешкоджають чи сприяють успішному вирішенню криміналістичних завдань (втрата речових доказів, виявлених під час огляду, явка з повинною тощо) [10, с. 68].

Як зазначалося вище, дослідженню типових слідчих ситуацій під час розслідування хуліганства була присвячена велика кількість публікацій. Спробуємо їх проаналізувати та надати своє бачення через призму специфіки досліджуваного діяння (хуліганства, пов'язаного з опором представників влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку).

Так, М.І. Ніколайчик визначає такі ситуації:

- особа чи особи, які вчинили хуліганські дії, виявлені на місці злочину, відомий потерпілий, наявні свідки-очевидці, встановлені інші докази злочину;
- особа чи особи, які вчинили вказані дії, зникли з місця події, відомі лише ознаки їхньої зовнішності;
- визначені особи зникли з місця події, відомості про них відсутні;
- хуліганські дії вчинені в минулому, особи, що їх вчинили, та потерпілі відомі [11, с. 5].

А вже М.В. Салтевський розглядає такі:

- особа затримана на місці події, наявні свідки, потерпілий та матеріальні сліди;
- особа, що вчинила хуліганські дії, знаходиться на місці події і продовжує їх вчинювати;
- хуліганські дії вчинені в минулому, відома особа хулігана;
- особа, що вчинила хуліганські дії, зникла з місця події, відомі лише ознаки її зовнішності в пам'яті потерпілого та очевидців події;
- виявлені сліди хуліганських дій, злочинець невідомий, свідків немає [12, с. 18–19].

У свою чергу В.І. Захаревський з огляду на своє дослідження виділяє такі ситуації:

- ситуації, для яких характерна наявність повних даних про злочинне діяння, виявлено конкретну особу чи групу осіб, які вчинили хуліганство;

– ситуація, коли виявлено підозрюваного, а в разі групового хуліганства – кілька підозрюваних, але наявних даних недостатньо для доведення їх відношення до хуліганства;

– ситуація, що характеризується наявністю неповних даних про подію злочину, відсутністю відомостей про особу чи групу осіб, що вчинили дане діяння [4, с. 21].

М.І. Порубов зі свого боку виділяє такі типові слідчі ситуації:

– особу, яка вчинила хуліганські дії, затримано на місці події; відомий потерпілий, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально-караного діяння;

– особа, яка вчинила хуліганські дії, зникла з місця події і відомалише за ознаками зовнішності;

– знайдено сліди хуліганських дій, злочинець невідомий, свідків немає;

– хуліганські дії було вчинено в минулому: відомі потерпілий та підозрюваний [8, с. 244–245].

Як зазначають інші автори, на початковому етапі розслідування можуть бути такі слідчі ситуації:

– особу злочинця затримано на місці події, особа потерпілого відома, є свідки події та сліди злочину (це характерно для хуліганства, вчиненого на вулиці, громадському транспорті, в гуртожитку тощо);

– особа злочинця перебуває на місці події та продовжує вчиняти злочинні дії, є свідки події та сліди злочину (це характерно для квартирних дебошів, порушень правил поведження на пляжі, у спробі зриву масових заходів чи після їх проведення);

– хуліганські дії було виявлено працівниками міліції, порушника затримано, є очевидці та сліди злочину, особа потерпілого відома (або її треба встановити);

– особа злочинця зникла з місця події, відомі її ознаки зовнішності та напрямок руху, є особа потерпілого, свідки, наявні сліди злочину (характерно для хуліганства, вчиненого у громадському транспорті, в малолюдному місці, в місцях відпочинку, де злочинцю не чинили опору, і він зміг зникнути);

– хуліганські дії мали місце (знайдено сліди хуліганських дій), але особи злочинця і потерпілого невідомі (це характерно для таких видів хуліганства, як глум над пам'ятками культури, нанесення на паркани чи стіни будівель нецензурних написів, спричинення шкоди майну) [5, с. 384].

М.М. Єфімов серед типових слідчих ситуацій розслідування хуліганства визначив такі:

– особа, що вчинила хуліганські дії, затримана на місці події; відомий потерпілий, є свідки, очевидці та наявні матеріальні сліди кримінально-караного діяння (38%);

– особа, що вчинила хуліганські дії, зникла з місця події і відома лише за ознаками зовнішності (37%);

– знайдено сліди хуліганських дій, злочинець невідомий, свідків немає (9%);

– хуліганські дії були вчинені в минулому, відомі потерпілий та підозрюваний (16%) [3, с. 170–171].

Зокрема, А.В. Антонюк, провівши аналіз наведених ситуацій, а також матеріалів кримінальних проваджень, виділила типові слідчі ситуації під час розслідування хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень:

– особа затримана на місці вчинення хуліганських дій, наявні сліди та знаряддя правопорушення, встановлено очевидців та потерпілого;

– особа, яка вчинила хуліганство, зникла з місця події, є свідки і потерпілий, наявні матеріальні сліди й знаряддя злочину;

– хуліганство вчинено в минулому, особа злочинця і потерпілий встановлені, але недостатньо доказів для доведення провини;

– зафіксовано ознаки вчинення хуліганства, особа хулігана не встановлена, очевидці події відсутні [1, с. 35].

Провівши аналіз наведених ситуацій, а також матеріалів кримінальних проваджень, нами визначені такі типові слідчі ситуації під час розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку:

– особа, яка чинила опір під час припинення хуліганських дій, затримана на місці події, є потерпілий, свідки, а також наявні матеріальні сліди та знаряддя кримінально-караного діяння;

– особа, яка чинила опір під час припинення хуліганських дій, зникла з місця вчинення правопорушення, є свідки, потерпілий, а також наявні матеріальні сліди та знаряддя кримінально-караного діяння;

– особа, яка чинила опір під час припинення хуліганських дій, зникла з місця вчинення правопорушення, наявні показання представника влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, свідки та матеріальні сліди відсутні.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дав змогу зробити висновок, що:

– перша слідча ситуація є характерною в 72% випадках;

– друга – у 23%;

– третя – у 6%.

Констатуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що типові слідчі ситуації розслідування дають змогу ефективно його спланувати, проводити відповідні слідчі (розшукові) дії та інші заходи.

Нами визначені такі типові слідчі ситуації під час розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку: особа, яка чинила опір під час припинення хуліганських дій, затримана на місці події, є потерпілий, свідки, а також наявні матеріальні сліди та знаряддя кримінально-караного діяння; особа, яка чинила опір під час припинення хуліганських дій, зникла з місця вчинення правопорушення, є свідки, потерпілий, а також наявні матеріальні сліди та знаряддя кримінально-караного діяння; особа, яка чинила опір під час припинення хуліганських дій, зникла з місця вчинення правопорушення, наявні показання представника влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, свідки та матеріальні сліди відсутні.

Література

1. Антонюк О.В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України / О.В. Антонюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2015. – № 2. – С. 33–38.
2. Гавло В.К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений / В.К. Гавло. – Томск, 1985. – 333 с.
3. Єфімов М.М. Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства : дис. ... на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук / М.М. Єфімов. – Дніпропетровськ, 2015. – 242 с.
4. Захаревский В.И. Характеристика и методы разрешения следственных ситуаций по делам о хулиганстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.И. Захаревский ; Издательство Академии МВД СССР. – М., 1990. – 27 с.
5. Криміналістика : [навч. посіб.] / [Р.І. Благу-та, Р.І. Сибірна, В.М. Бараняк та ін.] ; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012. – 496 с.
6. Криміналістика : [учебник] / под ред. Ю.Г. Ко-рухова, В.Г. Коломацкого. – М. : Академия МВД СССР, 1984. – 458 с.
7. Криміналістика : [учебник для вузов] / отв. ред. проф. Н.П. Яблоков. – М. : БЕК, 1995. – 708 с.
8. Криміналістика : [учебное пособие] / под ред. Н.И. Порубова. – Мн. : Выш. Шк., 1997. – 344 с.
9. Качковський М.С., Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/40748/%CA>
10. Лавров В.П. Исходные следственные ситуации и криминалистические методы их разрешения : [сб. науч. тр.] / В.П. Лавров ; отв. ред. В.П. Лавров. М. : ВЮЗШ, 1991. – 152 с.
11. Николайчик Н.И. Методика расследования хулиганства : [лекция] / Н.И. Николайчик. – Мн. : МВШ МВД СССР, 1985. – 28 с.
12. Салтевский М.В. О структуре криминалистической характеристики хулиганства и типичных следственных ситуациях / М.В. Салтевский // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1982. – Вып. 25. – С. 13–21.
13. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 / С.С. Чернявський. – К., 2010. – 610 с.

Анотація

Герасимчук С. С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку. – Стаття.

Наукова стаття присвячена висвітленню особливостей розслідування хуліганства, пов'язаного з опором представникові влади або громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку. Розглядаються типові слідчі ситуації під час його розслідування та найбільш доцільні алгоритми дій працівників поліції для більш швидкого розслідування кримінального правопорушення.

Ключові слова: хуліганство, слідчі ситуації, слідчі (розшукові) дії, представник громадськості, організація.

Аннотация

Герасимчук С. С. Типичные следственные ситуации при расследовании хулиганства, связанного с сопротивлением представителю власти или общественности, выполняющему обязанности по охране общественного порядка. – Статья.

Научная статья посвящена освещению особенностей расследования хулиганства, связанного с сопротивлением представителю власти или представителю общественности, выполняющему обязанности по охране общественного порядка. Рассматриваются типичные следственные ситуации при его расследовании и наиболее целесообразные методы действий сотрудников полиции для более быстрого расследования уголовного преступления.

Ключевые слова: хулиганство, следственные ситуации, следственные (розыскные) действия, представитель общественности, организация.

Summary

Herasymchuk S. S. Typical investigative situations in the investigation of hooliganism associated with resistance to a representative of the government or the public, who performs duties of public order protection. – Article.

The scientific article is devoted to the coverage of the characteristics of the investigation of hooliganism associated with resistance to a representative of the government or the public who is performing public order duties. Considered typical investigation of the situation in its investigation and the most appropriate sequence of actions of the police for faster investigation of criminal offenses are devoted too.

Key words: hooliganism, investigatory situation, investigation (investigative) actions, public representatives, organization.